

**WYDZIAŁ
FILOLOGICZNY**
Uniwersytet Łódzki

Łódź, 25.10.2021

Dr hab. Michał Lachman prof. UŁ

Instytut Anglistyki

Wydział Filologiczny UŁ

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Kamińskiej pt. „This is the Way the World Ends: the Apocalyptic Tone in Selected Plays by Caryl Churchill and Samuel Beckett”

Rozprawa doktorska p. Aleksandry Kamińskiej jest bardzo ambitną próbą całościowego ujęcia obrazów apokalipsy w kulturze dwudziestego wieku na przykładzie twórczości dwóch kluczowych dramaturgów brytyjskich. Analizując sztuki teatralne Samuela Becketta i Caryl Churchill, Autorka nie tylko dokonuje w zasadzie całościowego i kompletnego przeglądu stanowisk filozoficznych ujmujących temat apokalipsy, ale także umiejętnie stosuje te koncepcje do analizy poszczególnych dramatów. Ciekawym elementem zaproponowanego tematu – obok analizy apokaliptycznych wizji – jest również udana próba porównania twórczości Becketta z pisarstwem Churchill. To zadanie trudne, wymagające dobrej znajomości utworów obojga pisarzy, a także wypracowania jasno sprecyzowanych kryteriów porównawczych. Autorka rozprawy w większości przypadków umiejętnie wydobywa i interpretuje cechy wspólne w twórczości Becketta i Churchill, wskazując jednocześnie na trwanie i powtarzalność pewnych wątków apokaliptycznego myślenia. Ogólnie należy podkreślić, że rozprawa p. Aleksandry Kamińskiej świadczy o bardzo dobrej orientacji Autorki w filozoficznych i teoretycznych ujęciach apokalipsy, a szerzej kultury dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku, a także daje dowód dużych umiejętności analitycznych. Nawet jeśli niektóre propozycje interpretacyjne Autorki wymagałyby drobnych uzupełnień, a niektóre mogą zachęcać do polemicznej dyskusji, wartość pracy p. Kamińskiej jest bardzo duża i zasługuje na wysoką ocenę.

Rozprawa p. Kamińskiej składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem, z czego cztery ostatnie rozdziały stanowią zasadniczy analityczny zrąb pracy. We wstępie i rozdziale pierwszym Autorka wyjaśnia zasadność zajmowania się tematem apokalipsy we współczesnym dramacie brytyjskim, a także w twórczości Becketta oraz Churchill. W tej części pracy znajduje się również pełne omówienie różnych koncepcji i ujęć apokalipsy we współczesnej myśli humanistycznej. Kolejne rozdziały poświęcone zostały odpowiednio środowiskowej wizji końca świata (rozdział 2), apokaliptycznym obrazom końca związanym z

prokreacją i macierzyństwem (rozdział 3), obrazom świata po apokalipsie (rozdział 4) oraz sposobom teatralizacji obrazów końca cywilizacji i człowieka w wybranych utworach Becketta i Churchill. Całość analiz podporządkowana jest jasno i precyzyjnie sformułowanym pytaniom badawczym, które sprowadzają się do trzech zakresów tematycznych: 1) czy ton apokaliptyczny można uznać za dominujący w twórczość dwójki omawianych dramatopisarzy; 2) jakie odmiany i rodzaje wizji apokaliptycznych występują w ich pisarstwie; 3) na ile tematyka apokaliptycznej wizji może stanowić właściwe narzędzie do analitycznych porównań między twórczością autora *Czekając na Godota* i autorki *Top Girls*.

Pierwszy rozdział p. Kamińska poświęca na niezwykle rozległe i wyczerpujące omówienie tematyki apokaliptycznej zarówno w wymiarze filozoficznym, jak i w ujęciach literackich. Zakres omówionych koncepcji i tematów rozciąga się od Apokalipsy św. Jana aż po posthumanizm i pandemię wywołaną covidem. Rozważania te zmierzają do wyjścia poza obiegowe rozumienie apokalipsy przypisane wąsko do rozwoju kapitalizmu w wieku dwudziestym. W tym ujęciu apokaliptyczna wizja jest wyrazem postawy etycznej ujmującej dzieje człowieka i kultury jako serię punktów zwrotnych bądź fundamentalnych objawień prowadzących do zmiany myślenia (s. 8). Wszystko to widzi Autorka jako tło dla postulowanej przez siebie tezy mówiącej o obecności nastrojów apokaliptycznych we współczesnym dramacie brytyjskim. Autorka powołując się na szereg teorii, m.in. Immanuela Kanta, Jurij Łotmana, Karla Gustava Junga, Oswalda Spenglera, a także odwołując się do twórczości D. H. Lawrence'a i T. S. Eliota wskazuje na to, jak w rozmaitych ujęciach apokalipsy zanikają wątki eschatologiczne, a w ich miejsce pojawiają się kulturowe tropy odnoszące się do koncepcji końca i przemiany oraz upadku świata. Analizy te rozbudowane są również o koncepcje zaczerpnięte z pism Derridy, ujmującego apokalipsę jako formę dyskursu oraz widzącego w niej przestrzeń referencyjną języka (s. 26). Omówienie teoretycznych zagadnień związanych z apokalipsą kończy równie wyczerpujące streszczenie głównych założeń literatury postmodernistycznej, następstw ataku na Światowe Centrum Handlu, apokaliptycznych wizji oddziaływania kapitału na społeczeństwo, tu z odwołaniem do Naomi Klein i Slavoj Žižka, a także teorii transhumanizmu oraz inwazji technologicznej.

Temu niesłuchanie bogatemu i wyczerpującemu zestawieniu tematów i teorii towarzyszy jednocześnie duża swoboda analityczna, jaką w całości swojego wywodu wykazuje się Autorka. Jeśli można mieć jakiś drobny zarzut wobec tego zestawienia, to polegałby on na zbyt szerokim ujęciu tematu apokalipsy, która mnoży się w tak wielu dziełach i koncepcjach autorów przywołanych i streszczonych przez p. Kamińską, że pewnemu rozmyciu ulegają te najważniejsze, dystynktywne cechy apokaliptycznego obrazowania, które powinny zostać ograniczone do węższej mimo wszystko tematyki sztuk Samuela Becketta i Caryl Churchill. Część wątków i tematów poruszonych we wstępnej analizie teoretycznej nie znajduje swoich odpowiedników w późniejszych analizach, a część z nich zdaje się być do dramatów dopisana trochę wbrew ich założonym sensom i znaczeniom.

Rozdział drugi w całości poświęcony obrazom apokalipsy środowiskowej, poddaje analizie dwie sztuki Caryl Churchill (*Far Away* i *Escaped Alone*) oraz dwa dramaty Samuela Becketta (*Come and Go* i *Act Without Words I*). Zasadniczą perspektywą czytania owych tekstów jest wizja „końca natury” (s. 50), a także apokalipsy następującej w wyniku wyginięcia istot żywych w epoce kryzysu ekologicznego pojawiającego się jako skutek działalności człowieka, a prowadzącej również do zaniku kultury i języka. Podobnie jak w rozdziale pierwszym, także

i tu Autorka bardzo szeroko omawia rozmaite koncepcje teoretyczne związane z ekokrytyką. Należy podkreślić bardzo dobrą orientację p. Kamińskiej w omawianych przez nią nurtach filozoficznych i krytycznych oraz docenić szerokie spektrum poglądów, które zostają w tej części pracy streszczone. W swojej analizie sztuki *Far Away* Autorka wydobywa wątki ukazujące śmierć i zagładę człowieka oraz zwierząt, a także ogólniej świata naturalnego. Taka wizja życia w epoce antropocenu łączy w sobie, o czym Autorka słusznie przypomina, wizję zagłady zupełnej wynikającej z ludzkich działań i wojny totalnej (s. 69).

Analizy takich właśnie „wizji zagłady” zostają przez Autorkę bardzo trafnie opisane i jeśli można by się pokusić o pewną ich korektę to dotyczyłaby ona innego nieco rozłożenia akcentów. Otóż dramat Churchill w swym zasadniczym wątku ukazuje rodzenie się i rozwój systemu totalitarnego, zagłady fundowanej przez bliżej nieokreślony reżim, przy współdziałaniu bardziej lub mniej świadomych tego jednostek innym istotom ludzkim i nieludzkim. O ile zatem słuszne są obserwacje Autorki, która dostrzega w sztuce Churchill wątki apokalipsy zwierząt i świata naturalnego, o tyle wizje zagłady natury są u tej dramatopisarki jedynie dodatkową ilustracją cierpienia jakie jedni ludzie wyrządzają innym. Sztuka przede wszystkim obfituje w obrazy barbarzyństwa zbrodniczego reżimu, który więzi i prawdopodobnie morduje innych ludzi, przy okazji dosłownie i metaforycznie wyrządzając krzywdę środowisku. W tym punkcie dostrzegam pewną słabość argumentacji przedstawionej przez p. Kamińską, która konflikt ukazany przez Caryl Churchill definiuje jako walkę człowieka z naturą. Pisarstwo Churchill pozostaje pod tym względem nieco bardziej wyważone niż niektóre omawiane w tej rozprawie teorie i widzi człowieka zarówno jako winnego, jak i jako ofiarę negatywnych skutków życia w antropocenie.

W analizie *Escaped Alone* Churchill p. Kamińska zwraca uwagę na szczególny związek, jaki łączy apokalipsę zwierząt i świata naturalnego z rozwojem gospodarki i kapitalizmu. Autorka umiejętnie wplata w swoją analizę konteksty współczesnych badań nad rozwojem gospodarki, przywołując przykład sępów masowo wymierających w Indiach z powodu kontaktu z trującą dawką leku znajdującego się w ich bezpośrednim otoczeniu. Autorka bardzo sprawnie i trafnie interpretuje abstrakcyjne wizje końca świata znajdujące się w sztuce Churchill.

W dalszej części rozdziału Autorka zajmuje się analizą wybranych dramatów Samuela Becketta w kontekście ekologii. Posługując się pojęciem Timothy Mortona, „ciemna ekologia”, bardzo ciekawie zastosowanej do twórczości Irlandczyka, p. Kamińska ukazuje, w jaki sposób motyw czekania splata się z wizjami umierającego świata. Autorka w tym miejscu (s. 83-3) kreśli szerszy kontekst związków ekologii i teatru jako instytucji. Temat sam w sobie pozostaje bardzo ciekawą kwestią do rozważenia, ale nie jest do końca jasne, jaki Autorka widzi związek między dramatem Becketta a ekologią teatru jako instytucji, o czym zresztą sama wspomina, mówiąc, iż trudno byłoby autora *Czekając na Godota* uznać za „aktywistę na rzecz ekologii”. Natomiast bardzo ciekawą obserwacją jest uwaga, wskazująca, że przestrzenie dramatyczne u Becketta są w zasadzie kompletnym i żywym „środowiskiem naturalnym”, rozwijającym coś na kształt własnej ekologii. Do ciekawej analizy Becketowskiej *Come and Go* warto dodać przydatną w tym kontekście uwagę o podobieństwie trzech postaci kobiecych z bohaterkami sztuki Churchill *Escaped Alone*. Dużą zaletą rozprawy p. Kamińskiej jest łatwość i sprawność, z jaką Autorka przywołuje konteksty teoretyczne, które najczęściej trafnie stosuje do omawianego materiału. W przypadku drugiej z omawianych w tym rozdziale sztuk Becketta, *Act Without Words I*, Autorka zwraca uwagę na fakt umieszczenia postaci ludzkiej na drugim planie i ustanowienia w roli pierwszoplanowego aktora nieożywionego przedmiotu. Ta posthumanistyczna perspektywa czytania, w którą wpisana jest również cisza, czyli

porzucenie przez Becketta języka, bardzo precyzyjnie odkrywa skomplikowaną sieć powiązań między przedmiotami, które budują fabułę tego utworu. Ten nieożywiony krajobraz staje się właśnie zasadniczym nośnikiem rozkładu świata i apokaliptycznej wizji.

Rozdział trzeci omawianej rozprawy poświęcony został związkowi przedstawień kobiety z tematyką apokalipsy. P. Kamińska sytuuje swoją analizę w ramach kilku kluczowych pojęć i opozycji, kojarząc kobietę z naturą, postrzegając kontrolę nad ciałem kobiety jako synonimiczną z kolonizacją i podbojem, a jednocześnie utożsamiając kobietę z funkcją płodności. Autorka wprowadza w tym kontekście ciekawą koncepcję „apokalipsy bezpłodności” jako obraz wielowątkowego zagadnienia dotyczącego ekologii oraz używania pestycydów i substancji chemicznych w przemyśle, które prowadzą do problemów reprodukcyjnych wśród ludzi i zwierząt. Ten bardzo rozbudowany wywód dotyczący konkretnych przypadków negatywnego wpływu rozmaitych substancji chemicznych na świat ludzi, zwierząt i na samą naturę zostanie następnie przywołany w analizie *Szczęśliwych dni* Becketta w odniesieniu do tematyki bezpłodności Winnie. Jednakże warto zastanowić się, czy szczegółowość prezentowanego wywodu teoretycznego faktycznie funkcjonalizuje się w późniejszej analizie. Wydaje się, że dla klarowności argumentacji oraz analizy warto byłoby teoretyczne wątki wyselekcjonować bardziej precyzyjnie pod kątem tematyki obecnej w dramatach. Wydaje się również, że tematyka ekologiczna, choć z pewnością w jakimś sensie pobrzmiewająca w utworach Becketta, jest częścią składową bardziej uniwersalnej, egzystencjalnej i filozoficznej apokalipsy obejmującej również naturę obok innych „życiowych” funkcji świata. Podobną strategię należałoby zastosować do opisu funkcji apokalipsy ekologicznej u Caryl Churchill, która inaczej niż Beckett, bardziej świadomie i jednoznacznie tematyzuje zagadnienie ekologii i związanych z nią katastrof, a jednocześnie podobnie do autora *Czekając na Godota* wmontowuje zniszczenie czy rozpad świata naturalnego w szersze zjawisko śmierci człowieka, instytucji, polityki i kultury.

W tej części rozprawy na szczególną uwagę zasługuje przenikliwa i bardzo sprawnie napisana analiza *Szczęśliwych dni* Becketta. Autorka bardzo dobrze definiuje główne zagadnienia związane z obrazami końca świata i apokalipsy, łącząc je z tematem bezpłodności, katastrofy ekologicznej oraz uwięzienia. Ziemia jest tu zarówno więzieniem dla ciała, jak i symbolem katastrofy reprodukcyjnej bezpośrednio uwidaczniającej apokaliptyczny wątek obecny w twórczości Becketta.

Również bardzo ciekawie przeprowadzona została analiza dramatu Caryl Churchill *The Skriker*. W utworze tym obrazy, które można by nazwać apokaliptycznymi są ukazane szczególnie niejednoznacznie, a ich opis i analiza stają się dużym wyzwaniem. W swoich analizach Autorka wykazuje się dużą przenikliwością oraz umiejętnym wykorzystaniem teorii, wskazując zarówno na wątki reprodukcji, zniszczenia planety, związków między zanieczyszczeniem środowiska a produkcją jedzenia (s. 124), a także powiązanie apokaliptycznych wizji bezpośrednio z ciałem kobiety i jej zdolnościami reprodukcyjnymi. Autorka w ciekawy sposób odnosi się w swoich analizach do teorii, które stanowiły bezpośrednie tło historyczne dla powstania sztuki Churchill (s. 128).

W obszernym i bardzo rozbudowanym rozdziale czwartym Autorka zajmuje się koncepcjami post-apokalipsy istniejącymi w dramatach omawianych przez siebie twórców. Na uwagę zasługuje szczególnie ciekawy dobór teoretycznych perspektyw, które przytoczone zostały we

wstępie do tego rozdziału. P. Kamińska powołuje się tu między innymi na Slavoja Žižka oraz na tezy Dominicka LaCapry. Szczególnie perspektywa zaczerpnięta z myśli tego ostatniego autora dobrze pasuje do celów analitycznych niniejszej rozprawy. Autorka porównuje wizje post-apokaliptyczne do traumy mającej fundamentalne i fundujące znaczenie dla dalszego biegu świata, widzi w niej również zdarzenie, o charakterze niewyraźnym w mowie, które staje się wyjściem poza język, powołuje się wreszcie na kluczową koncepcję LaCapry dotyczącą przepracowywania traumy (s. 132). W tym kontekście apokalipsa i jej następstwa stają się dla Autorki formą zdarzenia końcowego, jak i otwarciem nowych możliwości. Do tego postaci wypełniające post-apokaliptyczne sceny mają charakter duchów prześladowających i nawiedzających świadomość człowieka.

W odniesieniu do twórczości Becketta autorka posługuje się pojęciem „sztuk pośmiertnych” i wybiera do analizy *That Time* i *Rough For Theatre*. O obu przypadkach Autorka opisuje węzłowe punkty zwrotne apokaliptycznej wizji i identyfikuje je między innymi jako momenty, w których uwidacznia się świadomość śmierci, a także poczucie uwięzienia w przestrzeni pomiędzy, w której duchy tych, których życie toczyło się normalnie nie potrafią bądź nie mogą postąpić do przodu, ani powrócić do poprzedniej egzystencji. W swoich analizach Autorka zwraca również uwagę na cielesność wizji Becketta, jego obsesję na punkcie ciała, ciała również dotkniętego post-apokaliptyczną śmiercią i rozkładem (s. 151). Jeśli można mieć jakieś uwagi do tych bardzo przenikliwych i formułowanych z dużą samodzielnością analiz, to dotyczyłyby one ogólnej interpretacji post-apokaliptycznych wizji. Biorąc pod uwagę bardzo uniwersalny, a jednocześnie niejednoznaczny charakter obrazów kreowanych przez Becketta w jego dramatach, niejednokrotnie trudno określić, czy dana sztuka obrazuje czas przed apokalipsą, czy już po niej. W niektórych przypadkach dokonanie precyzyjnego rozróżnienia, które miałyby na celu jednoznaczne uszeregowanie konkretnych dramatów w jednej, bądź w drugiej grupie byłoby arbitralne i nie do końca uzasadnione. Może warto byłoby również, skoro Autorka jednak tego rodzaju rozróżnienia dokonuje, podjąć nieco bardziej całościową próbę opisu czym faktycznie różni się wizja sprzed apokalipsy i po jej wystąpieniu. Czy kondycja ludzka, w aspektach, które p. Kamińska wybiera do analizy, faktycznie przechodzi jakąś ewolucję i ukazuje życie człowieka po śmierci jako jakościowo różne. A dalej, czy udałoby się wskazać na jakieś cechy formalne dramatów Becketta, które samą swą ascezą formy, długością, minimalizacją ruchu scenicznego zapisanego w didaskaliach, ograniczeniem roli słowa, a wreszcie fizycznym uwięzieniem postaci w scenicznej przestrzeni świadczyłyby o post-apokaliptyczności, czyli trwaniu świata i człowieka po katastrofie.

Podobny problem niejasnego rozróżnienia między apokalipsą, a tym co po niej, związany również z nie do końca precyzyjną definicją tego, co za apokalipsę należy w konkretnym dramacie uznać, stanowi pewien problem w analizach sztuk Caryl Churchill. Na przykład w sztuce Churchill *Top Girls*, trudno uznać współczesne sceny (tj. dziejące się w latach osiemdziesiątych) za obrazy post-apokaliptyczne wobec wcześniejszych losów kobiet ukazanych w odrealnionej scenie przyjęcia w restauracji. Podobnie szerszego uzasadnienia teoretycznego, a przede wszystkim analitycznego wymagałaby teza pojawiająca się w opisie innej sztuki Churchill pt. *Cloud 9*. Chociaż akcja dramatu w pierwszym akcie dzieje się w kolonialnej Afryce, a w drugim akcie przenosi się do współczesnego Londynu, trudno uznać ten drugi, późniejszy okres za czas po apokalipsie i przypisywać mu w związku z tym jakieś szczególne sensory. Autorka pisze, że przyczyną owej apokaliptycznej zmiany, która dokonuje się między Aktem I a Aktem II jest „samowiedza” na temat kolonialnego i seksualnego wykorzystania i przemocy, którą postaci, a może i społeczeństwo zyskują na przestrzeni

zmieniających się epok i w wyniku demaskacji tej przemocy (s. 166). Jednakże czy ową katastrofą prowadzącą do apokaliptycznej transformacji miało być doświadczenie kolonialnego, wiktoriańskiego patriarchy, czy może seksualne wykorzystanie kobiet. Jakiego rodzaju byłaby to cezura i czy faktycznie Churchill prezentują ją w formie apokaliptycznego wstrząsu.

Wydaje mi się, że Churchill, czytająca w tym okresie Brechta i Foucaulta, o czym p. Kamińska słusznie wspomina, postrzegała raczej procesy historyczne jako ciągle, choć dość arbitralnie ze sobą powiązane. Innymi słowy kolonialna przeszłość, która naznacza obyczajowość i moralność Zjednoczonego Królestwa ma swoje konsekwencje dla życia postaci we współczesnym Londynie, a jedyne definitywne cięcie w tej ciągłości ma charakter autorski, arbitralny i przynależy do samej Churchill jako wszechwładnej kompilatorce, własnoręcznie edytującej swoją opowieść i przeskakującej z jednej epoki do drugiej.

W ostatnim piątym rozdziale Autorka poświęca uwagę konkretnym przykładom dramatycznych wizji apokalipsy w takich utworach jak *Love and Information* Churchill i *Come and Go* oraz *Breath* Becketta. Analizując pierwszy z wymienionych tu dramatów, Autorka bardzo trafnie przybliżyła metodę pracy nad tekstem, która była oparta na kreacji zbiorowej. Następnie pisząc o dramacie Caryl Churchill *Love and Information*, proponuje kolejną już w tej rozprawie, bardzo ciekawą koncepcję czytania tekstu Brytyjskiej autorki, tekstu wyjątkowo trudnego w interpretacji ze względu na wielość wątków, scen, postaci i sensów. Autorka rozprawy sugeruje, że obraz apokalipsy zawarty w tej sztuce skrywa się w samej formie, pozbawionej fabuły i przeładowanej treścią (s. 185). To nadmierne obciążenie zdolności poznawczych wiąże się również zdaniem p. Kamińskiej z postrzeganiem tempa współczesnego życia jako tendencji apokaliptycznych obecnych w nowoczesności. Zatem doświadczanie samej sztuki staje się doświadczeniem świata pogrążającego się w apokalipsie. W dramatach Becketta z kolei, dostrzega Autorka wizję radykalnego minimalizmu oraz ułogicznionej symetrii, które rządzą życiem i śmiercią postaci. Szczególnie ciekawa jest w tym kontekście interpretacja sztuki *Breath*. Fakt iż głosy, które pojawiają się w tekście powinny być zgodnie z instrukcją Becketta odtworzone z nagrania, a nie na żywo p. Kamińska trafnie interpretuje jako jeszcze jeden ze znaków posthumanistycznej i post-apokaliptycznej wizji człowieka, którego niebezpośrednia obecność stanowi ślad nieistniejącej już cywilizacji (s. 207). Kończąc swoje analizy, p. Kamińska powołuje się na pojęcia ukute przez Eli Roziacka, interpretację „hermeneutyczną” i „kreatywną”. Za pomocą właśnie tych pojęć udaje się trafnie wydobyć dominujące cechy stylu pisarskiego Churchill i Becketta.

Ostateczne końcowe wnioski sformułowane w odniesieniu do całej pracy zawierają bardzo dobrze uargumentowaną charakterystykę twórczości dwójki dramatopisarzy, precyzyjnie definiując różnice w przedstawieniach apokalipsy, a przy tym udowadniając, że sama kategoria apokalipsy stanowi bardzo użyteczne narzędzie analityczne. Zatem p. Kamińska widzi twórczość Becketta jako reprezentację apokalipsy nierozzerwalnie związanej z ludzkim istnieniem (s. 215). To katastrofa przed którą nie ma ucieczki, a jedynym co pozostaje jednostce ludzkiej jest trwanie w oczekiwaniu. Niezłomność tej postawy wobec wizji końca sprowadza się zatem do podtrzymywania świadomości, myślenia i mowy zanim nadejdzie ostateczny kres. W twórczości Caryl Churchill, jak zaznacza Autorka, apokalipsa ma charakter historyczny, co wskazuje na jej społeczne, polityczne i ekonomiczne przyczyny. Identyfikuje ona przy tym grupy osób dotknięte zagrożeniem, podczas gdy w dramatach Irlandczyka mamy do czynienia w większości z anonimowymi jednostkami, jako ostatnimi bastionami ludzkości. P. Kamińska bardzo sprawnie przeprowadza porównanie pomiędzy dziełami obojga twórców,

bezsposornie wskazując, że potrafi stosować wypracowaną przez siebie kategorię badawczą oraz zgromadzony zestaw pojęć teoretycznych do przeprowadzenia założonej analizy.

Podsumowując, rozprawa p. Kamińskiej jest bardzo spójnie wymyśloną i bardzo konsekwentnie przeprowadzoną analizą zjawiska obecnego nie tylko w twórczości Samuela Becketta i Caryl Churchill, ale też w całej dwudziestowiecznej literaturze. Obok przenikliwych analiz, na uwagę i docenienie zasługuje zatem również umiejętność wybrania właściwych teorii i zjawisk z szerokiego spektrum współczesnej humanistyki, które po jasnym i logicznym omówieniu, stanowią bardzo dobrą podstawę do opisu poszczególnych dramatów. Nawet jeśli zestaw kontekstów kulturowych i teoretycznych wymagałby czasami nieco precyzyjniejszego powiązania z analizowanymi dramatami, a część konkluzji trochę klarowniejszych wniosków, praca p. Kamińskiej imponuje rozmachem i krytyczną przenikliwością. Ponadto warto również podkreślić, iż rozprawa p. Kamińskiej napisana została bardzo płynną, swobodną i poprawną angielszczyzną, która nie tracąc nic z naukowości, pozwala jednocześnie Autorce wyrażać własne poglądy i przemyślenia w sposób klarowny i dojrzały.

Wobec powyższych uwag stwierdzam, że rozprawa p. Kamińskiej pt. „This is the Way the World Ends: the Apocalyptic Tone in Selected Plays by Caryl Churchill and Samuel Beckett” w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim i może stanowić podstawę do nadania stopnia doktora.

Zarówno aparat pojęciowy, jak i wnioski i konkluzje interpretujące konkretne zjawiska w ramach współczesnej humanistyki świadczą o tym, że rozprawa wnosi nowe treści do rozumienia twórczości Samuela Becketta i Caryl Churchill i wykracza poza standardowy zakres wymagań stawianych rozprawom doktorskim. Praca p. Kamińskiej z pewnością zasługuje na publikację oraz na przedstawienie Radzie Dyscypliny Literaturoznawstwo z wnioskiem o wyróżnienie.

